

A CSALÁDI ÉLETRE NEVELÉS REALITÁSAI

CSALÁDI MILIÓTÍPUSOK AZ ISKOLAI SZAKEMBEREK PERSPEKTÍVÁJÁBÓL

PUSZTAI GABRIELLA^{a,c} – PALLAY KATALIN^{b,c} – CSÓK CINTIA^{a,c,*}

^aDebreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Nevelés- és Művelődéstudományi Intézet

^bII. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Pedagógia, Pszichológia,
Tanító, Óvodapedagógia, Oktatás- és Intézményvezetés Tanszék

^cMTA–DE Családok és Tanárok Kooperációja Kutatócsoport

Beérkezett: 2023. február 17., elfogadva: 2023. június 8.

Az utóbbi évtizedekben a családi élet alapvető változásokon ment keresztül, ami hárással van a családi és felnőtt életre nevelés alapvető mintázataira is. Az interjúk kutatás során olyan települési és iskolai környezetekben dolgozók ($N = 53$) tapasztalatait tártuk fel az ország három leghátrányosabb helyzetű megyéjében, ahol a legmagasabb az alacsony státusú tanulók aránya. A tanulmány egyik fontos megállapítása, hogy a családokban megvalósuló spontán családi életre nevelésben társadalmi-területi szempontból nagy eltérések jellemzők, ezért a felnőtt élet több területére való felkészítés kihívást jelentő iskolai feladat, mely a pedagógusok és az iskolai segítő szakemberek speciális felkészülését és többletmunkáját igényli.

Kulcsszavak: családi életre nevelés, családi miliótípusok, pedagógusok, iskolai segítő szakemberek

In recent decades, family life has undergone fundamental changes, which also affect the basic patterns of education in the family and adult life. In the interview study, we explored the experiences of individuals working in the three most disadvantaged districts in Hungary, where the proportion of low-status students is highest ($N = 53$). One of the most important findings of the study is that spontaneous family education in families is characterized by large socio-territorial differences, which is why preparation for several areas of adult life is a demanding school task that requires special preparation and additional work by teachers and school support staff.

Keywords: family life education, family milieu, teachers, school support staff

* Levelező szerző: Csók Cintia, Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Nevelés- és Művelődéstudományi Intézet, 4032 Debrecen, Egyetem tér 1. E-mail: csok.cintia@arts.unideb.hu

Bevezetés

Az utóbbi évtizedekben a családi élet alapvető változásokon ment keresztül. A házasság és a család fogalma diverzifikálódott, a termékenység és a házasságkötések aránya csökkent, a válások és az egyszülős háztartások aránya nőtt (Engler–Kozek–Németh 2020). Az OECD-országokban a 18 év alatti gyermekek 17%-a egyszülős családban vagy a közös felügyeleti megállapodások miatt több háztartásban nő fel (Ulferts 2020). Magas az etnikailag, kulturálisan vegyes családok aránya, ahol a családi életre nevelés néhány összetett, kényes kérdését inkább kerüljük, hiszen könnyen kulturális konfliktusokat idézhet elő (Buehler 2020). A hagyományos nagycsaládi és helyi közösségek, a nukleáris családok működését kihívásként éri a gyors társadalmi és földrajzi mobilitás is (Dafinoiu–Olaya–Essau 2022). Magyarország európai összehasonlításban az elsők között van abban, hogy a szülések 7%-ában az anya tinédzserkorú és jórészt egyedülálló (Makay 2019), továbbá a nők kétötödét bántralmazzák a párkapcsolatában (Tóth 2018) és tízedikek vagyunk a szegénység vagy a társadalmi kiutasítás kockázatának kitett gyerekek aránya tekintetében (European Court 2020).

Míndez többek között azt is eredményezi, hogy az új generációk családi élettel, felnőtt életvezetéssel kapcsolatos nézetei elbizonytalanodtak. Az OECD 2012-es és 2020-as jelentése arra hívja fel a figyelmet, hogy mivel az egyénre a családi szocializáció egy életen át tartó, és mindennél jelentősebb hatást gyakorol, nemcsak az individuuum kognitív, társas, érzelmi állapotára, hanem az egészségére és a jóllétére is, mindez nem magánügy, hanem társadalmi kérdés (OECD 2012; Ulferts 2020). A szakszerű segítségnyújtás és a prevenció tennivalóiból az iskolák sem maradhatnak ki. A felnőtt, önálló életre való felkészülés, a családi életre nevelés, illetve az életvezetési ismeretek szerte a világon részét képezik a köznevelési tantervnek, és 2020-tól a családi életre nevelés Magyarországon is az új Nemzeti alaptanterv önálló területe (Engler–Kozek–Németh 2020). Célja az iskolai korcsoportok felkészítése az önálló felnőtt életre, a felelős párkapcsolatra és családalapításra.

A téma kutatói körében közmegegyezés van abban a tekintetben, hogy a családi életre nevelést célzó programok bevezetése körültekintést igényel. A családi életre nevelés tervezése problémaelemzéssel és az átfogó programcél meghatározásával kezdődik (Duncan–Goddard 2016). Ezen a ponton nagy jelentősége van azoknak a kutatásoknak, amelyek reális képet nyújtanak arról, milyen az a családi minta, amit a mai tanulók a családjukban spontán sajátítanak el. Ehhez célzott kutatások szükségesek. A pedagógusok véleményét feltáró kutatások visszatérő megállapítása, hogy a szülők nélkül nehezen működtethető az iskolai családi életre nevelés. A gyermek világnézeti és erkölcsi nevelése ugyanis a világ minden táján alapvetően a szülői hatáskör része, és a családi életre nevelés számos olyan problémakört érint, ami világnézeti és erkölcsi alapokon nyugszik.

A családi és felnőtt életre való felkészítéssel kapcsolatos nemzetközi szakirodalom visszatérő megállapítása, hogy kizárólag a kontextus ismeretében fejleszthetők a családi és felnőtt életre nevelés programjai, mert az eredményességük feltétele a relevanciájuk. A célcsoportok értékrendjének, tudásának, attitűdjeinek, képességeinek megismerése a családi minták jelentős befolyása miatt megkerülhetetlen. A családon belüli viszonyok, a gyermeknevelés szélsőséges helyzetei időnként nagy nyilvánosságot kapnak, de széles területi-társadalmi kontextusba ágyazva keveset tudunk arról, mi történik a magyar családokban. A kisiskolás gyermeket nevelő szülők körében végzett országos, reprezentatív

vizsgálatunk szerint a területi-társadalmi dimenziók mentén döntő különbségek mutatkoznak a családi szubkultúrák tekintetében (Pusztai 2020; Pusztai–Engler 2020). A családok közel egyötödét a vidéken, döntően kisvárosokban élő, magasan kvalifikált szülők által teremtett családszerkezeti stabilitás jellemzi, ahol a legtöbb figyelmet szentelik a gyermekeknek. A szülők egytizede tartozik a nagyvárosi, magasan képzett típusba, akik iskolázottság, munkaerőpiaci státus és jövedelmi viszonyok tekintetében a legelőnyösebb helyzetben vannak, ám a családi stabilitásuk kissé elmarad az előző típusétól, és valamivel kevesebb törődés jut a gyerekeknek is. A szülők egynyolcada a nagyvárosi jómódú középrétegekhez tartozik, középfokú végzettségű szakmunkások vagy vállalkozók, akiknek a jövedelme a vidéki diplomásokéhoz hasonló, de itt már jelentősen alacsonyabb a kétszülős családok aránya, és kifejezetten alacsony a gyermekszám, valamint ritkábban jut idő a gyermekkel való meghitt együttlétre is. A családok bő egyötöde a korábban Kolosi (2000) által leírt, falusi „lecsúszó-megkapaszkodó” státuscsoportba tartozik, melyben a szülők a legalsó jövedelmi kategóriákba tartozó szakmunkások, és körükben is viszonylag magas a gyermeküket egyedül nevelők aránya. A családok további egyötöde bizonytalan helyzetű kisvárosi szakmunkás, akinek nemcsak a munkaerőpiaci helyzete bizonytalan, és ebből adódóan jövedelme alacsony, hanem köztük a legalacsonyabb a kétszülős családok aránya, és még kevesebb gyermekkel eltöltött időről adnak számot. Végül, a családok egytizede tartozik abba a falusi csoportba, amelyben a szülők a legalacsonyabb iskolázottságúak, és foglalkozási státus és jövedelem tekintetében a legrosszabb helyzetben vannak. Magas a gyermekgondozási segélyen élő anyák aránya és többnyire három vagy több gyermeket nevelnek, igen gyakran mozaikcsaládokban, és elmondásuk szerint ritkán beszélgetnek vagy mesélnek a gyermekeiknek.

A pedagógusok véleményét feltáró nemzetközi kutatások szerint a családi realitások ismerete és a szülők bevonása nélkül a diákok családi és felnőtt életre nevelése nem valósítható meg (Oz 1991; Plaza-del-Pino et al. 2021; Varani-Norton 2014; Yildirim 2019). A pedagógusok és az iskolai segítő munkatársak családpedagógiai tapasztalatait az implementáció során hasznosítani lehet (Pusztai–Csók 2022). Amikor a családi életre neveléssel kapcsolatos feladatok kerülnek megtervezésre az oktatási rendszerben, előbb annak feltárása szükséges, hogy milyen a spontán családi életre nevelés a gyermekek családjában. Kutatási kérdésünk az, hogy miként valósul meg a spontán családi életre nevelés a mai magyar iskolások családjában.

Módszertani keretek

A kutatás célcsoportja az 5–13. évfolyamokkal foglalkozó osztályfőnökök, szaktanárok, valamint az iskolai segítő munkatársak (óvodai és iskolai szociális segítők, iskolapszichológusok). A kvalitatív kutatás mérőeszközének felépítése azt a logikát követte, amivel a téma nemzetközi szakmunkáiban találkoztunk (Darling–Cassidy–Ballard 2022; Duncan–Godard 2016). Mind az osztályfőnöki interjúvázlat, mind a pedagógusok és az iskolai segítők számára elkészített fókuszcsoporthoz tartozó diákok spontán, családon belül folyó családi életre nevelését mutatja be. A második egységben azt a családpedagógiai, családsegítő tevékenységet törekedtünk feltárni, amit a megkérdezettek végeznek. Az in-

terjütvtervek harmadik egységében a bevezetendő családi életre neveléssel kapcsolatos tudásukat és javaslataikat igyekeztünk részletesen vizsgálni (Pusztai–Csók 2022).

A kutatásba bevont területként az ország három leghátrányosabb helyzetű megyéjét választottuk, ahol a legmagasabb az alacsony státusú, hátrányos helyzetű tanulók aránya (Borsod-Abaúj-Zemplén megye, Hajdú-Bihar megye, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) (Hegedűs 2016). A válaszadók kiválasztására kvótákat határoztunk meg, melyek kialakítása megye, iskolatípus, iskolafenntartó és pályaszakasz szerint történt, majd a kvótákat figyelembe véve hólabda mintavétel segítségével kértük fel őket. Egyéni interjúban tíz, osztályfőnöki tapasztalattal rendelkező pedagógust, valamint hét fókuszcsoportos interjúban további 39 szaktanárt, és egy fókuszcsoportba szervezve négy iskolai segítő munkatársat kérdeztünk meg ($N = 53$). Az érvényesség biztosítását a kvalitatív módszeren belüli trianguláció mellett az is támogatta, hogy a nyitott kódolással történő feldolgozás egymásra épülő fázisaiban eltérő kutatók dolgoztak az adatokkal, vagyis a személyi trianguláció lehetőséget teremtett a kutatói szubjektivitás torzító hatásának minimalizálására. A válaszadók összetételét az 1. és a 2. táblázatban foglaltuk össze. Az interjúalanyok összeállításakor az oktatási fenntartók és szintek szerinti arányok követése volt a cél, azonban a válaszadási hajlandóság befolyásolta a válaszadók végleges összetételét.

1. táblázat: Az osztályfőnök interjúalanyok demográfiai és szakmai adatai ($N = 10$)

Nem	Pályaszakasz	Osztálya	Iskolatípus
Nő: 8 fő	pályakezdő: 2 fő	felső tagozat: 4 fő	állami általános: 2 fő
Férfi: 2 fő	több mint 5 éve a pályán: 1 fő	középfok: 6 fő	egyházi általános: 2 fő
	több mint 10 éve a pályán: 2 fő		állami gimnázium 2 fő
	több mint 20 éve a pályán: 4 fő		állami szakközép: 3 fő
	közel 30 éve a pályán: 1 fő		állami technikum: 1 fő

2. táblázat: A fókuszcsoportos interjúalanyok demográfiai és szakmai adatai ($N = 43$)

Nem	Pályaszakasz	Iskolatípus
Nő: 35 fő	pályakezdő: 4 fő	állami fenntartású általános iskola: 3 fő
Férfi: 8 fő	több mint 5 éve a pályán: 6 fő	egyházi fenntartású általános iskola: 5 fő
	több mint 10 éve a pályán: 10 fő	állami alapfokú művészetoktatási iskola: 1 fő
	több mint 20 éve a pályán: 15 fő	egyházi fenntartású általános iskola és gimnázium: 5 fő
	több mint 30 éve a pályán: 7 fő	alapítványi fenntartású általános és középiskola: 3 fő
	több mint 40 éve a pályán: 1 fő	állami fenntartású gimnázium: 6 fő
		egyházi fenntartású gimnázium: 6 fő
		állami fenntartású gimnáziumi és technikum képzés: 2 fő
		egyházi fenntartású gimnáziumi és technikum képzés: 1 fő
		állami fenntartású szakképző intézmény: 3 fő
		állami fenntartású technikum: 7 fő
		egyházi fenntartású technikum: 1 fő

Az interjúelemzés eredményei

A válaszadó iskolai szakemberek alapvetően eltérő családi miliókból származó tanulókkal dolgoznak, és válaszaikból differenciált képet kaptunk az otthonokban megvalósuló, spontán családi életre nevelésről. A válaszok alapján társadalmi összetétel tekintetében iskolatipológiát tudunk alkotni, majd összegeztük a pedagógusok és a segítő munkatársak tapasztalatait az egyes típusokhoz tartozó családmodelleket illetően. A családmodellek bemutatására azonos szempontok szerint kerül sor: a szülők képzettsége, munkaerőpiaci aktivitása, anyagi helyzete, életmódja, a családstruktúra, a szülők egymáshoz való viszonya, a szülők gyerekekre fordított figyelme, az iskolában megjelenő problémák, a gyermek jövőképe.

A családok társadalmi státusának a meghatározásához egy korábbi, országos, reprezentatív kutatás eredményeire támaszkodtunk (*Pusztai–Engler 2020*), és családmodellek szerint négy csoport körvonalai bontakoztak ki a kvalitatív elemzés során: 1) falusi alacsony státusú, 2) falusi, kisvárosi megkapaszkodó, 3) nagyvárosi középréteg, 4) nagyvárosi jobbmódú diplomás. Az interjúkban nem esett szó a vidéki, kisvárosi stabil diplomásokról.

A falusi alacsony státusú családok csoportját itt azok a szülők képviselik, akik lakóhely, iskolázottság, foglalkoztatottság és jövedelem tekintetében egyaránt a legrosszabb helyzetben vannak. A szülők dominánsan alacsony iskolai végzettséggel rendelkeznek, akiknek egy jelentős hányada munkanélküli, közfoglalkoztatott vagy alkalmi, nem bejelentett munkavállaló. Továbbá többen segéd- vagy betanított munkásként helyezkedtek el a lakóhelyükhöz közel eső gyárakban, üzemekben. Jellemző még e típusra, hogy az anyák fizetetlen háztartásbeliek vagy gyermekgondozási ellátásban részesülnek. A munkaerőpiaci hierarchiában elfoglalt kedvezőtlen helyzet alapján a szülők jelentős hányada az alsó jövedelmi decilisbe esik. Az ebbe a csoportba tartozó interjúalanyaink szerint a mindennapi megélhetés nehézségeivel szembenező családokban gyakran a könnyű és gyors pénzszerzés vágya jellemzi a diákok munkához való hozzáállását. Az iskolai szakemberek tapasztalatai alapján a többgenerációs családi közösségek mellett egyre magasabb a strukturális változásokon átment, nem intakt családokban nevelkedő gyermekek aránya, valamint a nevelőszülőknél vagy lakásotthonban elhelyezett tanulók száma is. Ebben a családi milióban a felnőtt életre való családon belüli felkészülésnek gyakran része a deviáns magatartásminták átadása (pl. alkohol- és kábítószer-fogyasztás, bűnelkövetés), a fizikai és a verbális erőszak.

A falusi alacsony státusú családokban ritkán beszélgetnek az iskolai élményekről és a gyermekek tanulmányi előrehaladásáról, valamint a hagyományos gyermeknevelési tevékenységre (pl. meseolvasás, otthoni tanulás, közös szabadidős programok) való időráfordítás szintje is alacsony. A fizikai elhanyagolás, az igazolatlan hiányzások, a lemorzsolódás, a közösségen belüli konfliktusok, a viselkedésszabály és beilleszkedési nehézségek több interjúban is előtérbe kerültek. Ezek mellett ritkábban, de előfordulnak iskolai büncselekmények, megemlítve a késeléses támadásokat, a lopást vagy a kábítószer-terjesztést. Az anyák esetenként a korai lemorzsolódás megakadályozásában vagy a tantárgyi bukás elhallgatásában (pl. édesapa elől) kérik a pedagógus közreműködését. A megkérdezettek tapasztalatai alapján a többgenerációs mélyszegénységben élő gyermekek egy csoportja a tinédzserkori családalapítást, a közmunkavégzést (közmunkavezető), a prostitúciót (lányok futtatása) vagy a kábítószer-terjesztést tűzi ki célul.

Természetesen itt a könnyen elérhető példákat, a mintákat, a modelleket próbálják másolni, vagy azok köszönnék vissza az ő elképzeléseikből. Én azt látom, hogy sokszor ezt ők maguk sem gondolják komolyan. Tehát, hogy nagy határozottsággal állítják, de én azt látom rajtuk, hogy ők is látják azt a családjuknak az életének az alakulásából, az egzisztenciális helyzetükből, hogy ezeket szép kimondani, hogy majd hölgyeket fog futtatni, illetve drogot terjeszteni, de látják azt, hogy ez nem így működik, mert mindenki ott a létminimum szélén küszködik, tengődik, vergődik, tehát mégsem olyan jó pozíció ez. (F8/2 interjúalany)

Esetenként a külföldi munkavállalás látszik lehetséges kitörési útnak (pl. fizikai munkavégzés Ausztriában, Németországban). Ez a megfigyelés a családi életre nevelés tematikájával kapcsolatban később is felbukkant, hiszen a szülőkhöz való gyenge kötődés miatt felvetődik az idősebbekről való gondoskodás hagyományának megszakadása.

Interjúalanyaink narratíváiban e csoporton belül külön alcsoportot képeztek a szegregátumban élő roma családok. A megkérdezettek családlátogatások során szerzett tapasztalatai szerint a családok a gazdasági, a kulturális és a nyelvi tőke hiányából eredő hátrányokkal küzdenek, valamint anómiás állapotok alakultak ki egy-egy közösségen belül. A gyermekek családi szocializációjában kitapintható a külvilág felé nyitott családi élet, a gyermekek autonómiája és mozgásszabadsága, valamint a hagyományos nemi szerepek korai rögzülése.

Eljönnek hozzánk tanulni középiskolába a roma lányok, ügyesek, okosak. [...] Egész jól megállják a helyüket, csak az a baj, hogy tizenhattól tizennyolc éves korig a család sokszor megjelenik azzal a vággyal, hogy akkor egy lány maradjon otthon, ápoljon otthon beteg rokont. Másik, hogy teherbe esik a lány, veszélyeztetett terhes lesz életkoránál fogva, otthon marad, s így nem fogja megszerezni azt a végzettségét, amit képességei alapján egyébként meg tudna tenni. Nagyon sok olyan lánynak az útját kísértem végig, aki végül nem szerzett szakmát, pedig érettségit is szerezhetett volna, s lett volna lehetősége arra, hogy kitörjön... és nem. (F8/4 interjúalany)

A falusi, kisvárosi lecsúszó-megkapaszkodó státuscsoportban a szakmunkás végzettségű szülők dominálnak, akik a településük korlátozott társadalmi-gazdasági lehetőségei miatt az alacsonyabb jövedelmi csoportba sorolhatók. A társadalmi-gazdasági státusz szoros összefüggést mutat a családszerkezettel ugyanúgy, ahogy a 2020-as szülő kutatásban is tapasztaltuk (Pusztai–Engler 2020), miszerint az alacsonyabb státusú családokban az intakt szerkezetű családok aránya erősen lecsökken, és a gyermekszám növekszik, ami azt jelenti, hogy több gyermek számára kedvezőtlen családszerkezeti mintázat képez lenyomatot a spontán családi életre nevelés folyamán. Az egyedülálló szülők igyekeznek egyre több nevelési partnerrel (pl. nagyszülőkkel, pedagógusokkal) megosztani a fokozódó gyermeknevelési feladatokat. Az iskolai szakemberek nagyon gyakran találkoznak családi krízishelyzetekkel. A családtípus markáns alcsoportját képezik a mezőgazdasági szakmunkások. Interjúalanyaink a státuscsoport erőforrásai közé sorolták az összetartó települési közösségeket és a szilárd családi értékek közvetítését (pl. munkára nevelés, a munka tisztelete és megbecsülése), amely a gyermekek munkáról alkotott elképzelését is formálja.

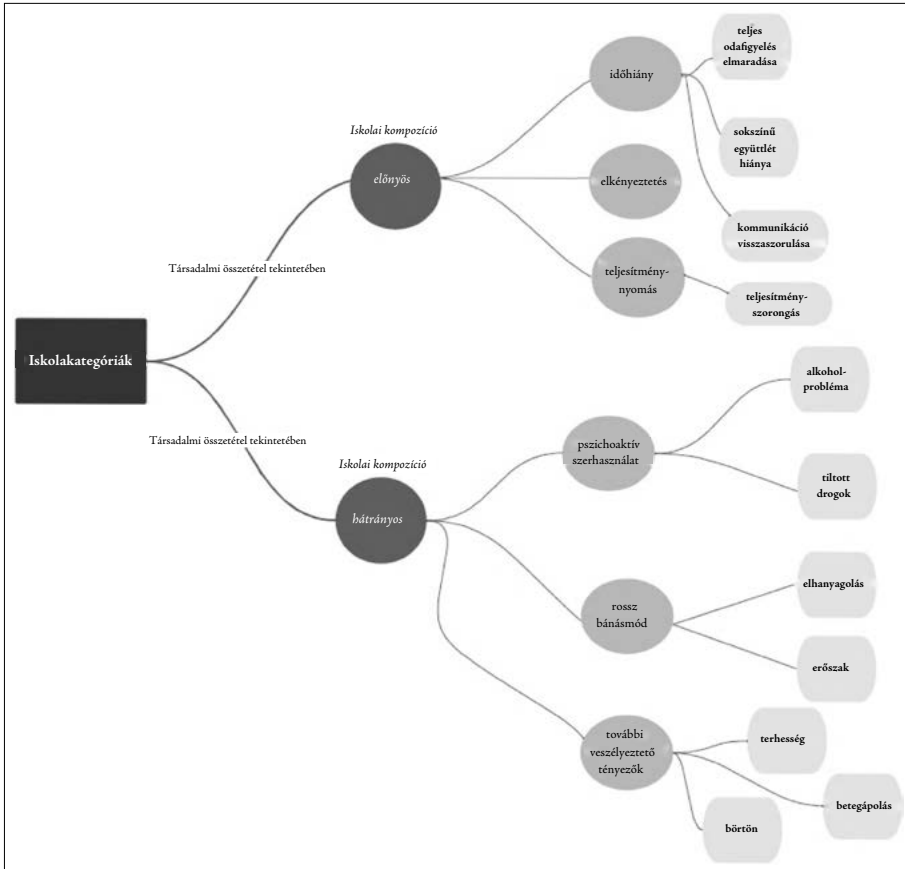
Nagyon fontos az értékrendjük, amiből táplálkoznak, amiben ezek a szülők felnevelkedtek, hogy milyen alapértékeket kaptak a családjuktól. Főleg paraszti családból érkezökre gondolok, itt ugye a munka komoly érték volt, mezőgazdasági munkát végeztek, a boldogulásuknak az egyetlen útja az volt, hogyha 10–12 órát dolgoznak és munkával keresik a kenyerüket, és ez egy nagyon fontos mozgatórugója szerintem ezeknek a családoknak. Arra törekednek, hogy ezt értékként közvetítsék a gyerekeiknek, hogy igenis munkával lehet boldogulni. [...] Ők ott vannak egy hátrányos helyzetű kistéleplelésen, és igenis értéknek tekintik a tanulást, és azt látják egyetlen kiútnak a gyermekük számára, ha tanulnak, és ezért meg is tesznek mindent a szülők, valaki pedig ezért áldoz fel mindent. (F8/2 interjúalany)

A diákok jobbra az ösztöndíjakat, juttatásokat biztosító szakképzés irányába orientálódnak. A fiatalok pályaválasztása során lényeges szempont, hogy a rendszeres jövedelem jelentős anyagi többletforrást jelenthet a családjuk számára.

A nagyvárosi középrétegek közül sokan szakmunkás-vállalkozók (kisvállalkozók, kistulajdonosok, iparosok, családi vállalkozást működtetők) vagy szellemi munkát végző érettségizettek, akik a jövedelmi viszonyok tekintetében előnyös helyzetben vannak (Pusztai–Engler 2020). A kedvezőbb társadalmi összetételű iskolákban és az egyházi fenntartású oktatási intézményekben dolgozó iskolai szakemberek reményteljesebb társadalmi helyzetű családokkal találkoznak, ahol a gyerekek eredményessége, jövőképe, a szülőkkel való kapcsolattartás jobb, de ezekben az iskolákban is gyakran előfordul, hogy a gyerekek egyszülős családból vagy mozaikcsaládból származnak. *„Jellemző azért az is nálunk, hogy sokan csonka családban élnek, illetve patchwork családokban.”* (F3/6 interjúalany) A fiatalok jóval ambiciózusabb jövőtervekkel rendelkeznek, mint az előbbiekből bemutatott csoportokban.

A nagyvárosi jobbmódú diplomás körben a szülők általában közalkalmazottak, de itt a legmagasabb a versenyszférában foglalkoztatottak száma. Továbbá a csoportot a legkedvezőbb jövedelmi helyzetben lévő, döntően teljes családokban élők alkotják (Pusztai–Engler 2020). A pedagógusok és a segítő munkatársak azonban a gyermeknevelési tevékenységek alacsony intenzitásáról, a sokszínű együttlét visszaszorulásáról számoltak be. A középrétegek specialitása a minőségi idő és a teljes odafigyelés elmaradása, a kommunikáció, az értelmi és érzelmi fejlődést biztosító tevékenységek visszaszorulása. Esetükben számolni kell még az erős teljesítmény nyomással járó szorongással is (Pusztai–Csók 2022). A tanulók döntően felsőfokú tanulmányokban gondolkodnak, de olykor tudatosan eltérő karrierutat preferálnak, mint a szüleik.

Nagyon nehéz levadászni a szülőket, mert általában nagyon sok órára vannak beosztva, nagyon elfoglaltak, sokszor jelezték nekem, hogy nem érnek rá, és így látszik is a gyerekeken ez az elhagyatottság. A kisebbeknél még kevésbé, de a nagyobbakra jellemző az, hogy elutasítják kicsit azt az életformát vagy azt a karrierutat, amit a szüleiktől látnak, mert valahogy érzik, hogy abból ők rosszul jöttek ki. Meg is fogalmazzák sokszor, hogy jaj, hát anya nagyon stresszel a munkája miatt, nagyon rossz neki, meg mennyi baja van anyának a munkája miatt. (F8/3 interjúalany)

1. ábra: A családokban folyó felnőtt életre nevelés alapjául szolgáló problématerkép kód-családjai. *Forrás: saját szerkesztés*

Az 1. ábrán foglaltuk össze a pedagógusok és a segítő munkatársak által leggyakrabban érzékelt problémátípusokat a hátrányos és előnyös kompozíciójú iskolák (Bacsikai 2015) szerinti összehasonlításban.

Összegzés

A családi életre nevelés 2020 óta a Nemzeti alaptanterv területe, azonban a magyar családok összetétele és problémái társadalmi-területi szempontból nagy változatosságot mutatnak. A kedvezőbb családi háttérű tanulókkal foglalkozó iskolák és az alacsonyabb társadalmi státusú családok gyermekeit befogadó iskolák nagyon eltérő családi szubkulturákkal találkoznak. Nemcsak a családok szociodemográfiai és kulturális háttere tér el, hanem a családokban megvalósuló spontán családi életre nevelésre is nagy eltérések jellemzők. A mintakövetés erőteljes hatást gyakorol a tanulók iskolai sikerességére, jövőterveire, a társadalomban később elfoglalni szándékozott pozícióira. A családi életre

nevelés iskolai implementációját megelőzően szükséges alapos képet alkotni a családi életre nevelés spontán megvalósuló mintázatairól. Erről még annak figyelembevételével is a pedagógusok és az iskolai segítő munkatársak számítanak a legautentikusabb forrásnak, ha az általuk tükrözött kép nyilvánvalóan szubjektív.

Köszönetnyilvánítás

A kutatás a Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS) megbízásából és támogatásával valósult meg. Az elemzést végző kutatók munkáját az MTA-DE-Családok és Tanárok Kooperációja Kutatócsoport támogatta a Magyar Tudományos Akadémia Közoktatás-fejlesztési Kutatási Programja keretében.

IRODALOM

- BACSKAI K. (2015) *Iskolák a társadalom peremén. Alacsony státusú diákokat tanító eredményes tanárok*. Szeged, Belvedere Meridionale.
- BUEHLER, C. (2020) Family processes and children's and adolescents' well-being. *Journal of Marriage and Family*, Vol. 82. No. 1. pp. 145–174. <https://doi.org/10.1111/jomf.12637>
- DAFINOIU, A., OLAYA, B. & ESSAU, C. A. (2022) Parental economic migration and children's outcomes in Romania: The role of social support, parenting styles, and patterns of migration. *Journal of Family Issues*, Vol. 43. No. 3. pp. 567–587. <https://doi.org/10.1177/0192513X21993855>
- DARLING, C. A., CASSIDY, D. & BALLARD, S. M. (2022) *Family Life Education: Working with Families Across the Lifespan*. Long Grove, Waveland Press.
- DUNCAN, S. F. & GODDARD, H. W. (2016) *Family Life Education: Principles and Practices for Effective Outreach*. Sage Publications.
- ENGLER Á., KOZEK L. & NÉMETH D. K. (2020) Családi életre nevelés Magyarországon. *Iskolakultúra*, Vol. 30. No. 6. pp. 52–66. <https://doi.org/10.14232/ISKKULT.2020.6.52>
- EUROPEAN COURT OF AUDITORS (2020) Combating child poverty: Better targeting of Commission support required. *Special report 20*.
- FÓNAI M. (2020) Roma/cigány közösségek. In: Pusztai Gabriella (ed.) *Nevelésszociológia: Elméletek, közösségek, kontextusok*. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó. pp. 177–205.
- HEGEDŰS, R. (2016) Számok–arányok–mintázatok a felsőoktatásba felvett hátrányos helyzetűek esetében. *Modern Geográfia*, Vol. 11. No. 3. pp. 1–14.
- KOLOSI T. (2000) *A terhes babapiskóta. A rendszerváltás társadalomszerkezete*. Budapest, Osiris.
- MAKAY ZS. (2019) Fiatalkori gyermekvállalás Magyarországon. *Korfa*, Vol. 19. No. 1. pp. 1–4. <https://demografia.hu/kiadvanyokonline/index.php/korfa/article/view/2763/2669> [Letöltve: 2023. 06. 04.]
- OECD (2012) *Let's Read Them a Story! The Parent Factor in Education*. PISA, OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264176232-en>

- Oz, S. (1991) Attitudes toward family life education: a survey of Israeli Arab teachers. *Adolescence*, Vol. 26. No. 104. pp. 899–912. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/1789177/> [Letöltve: 2023. 06. 04.]
- PLAZA-DEL-PINO, F. J., SOLIANI, I., FERNÁNDEZ-SOLA, C., MOLINA-GARCÍA, J. J., VENTURA-MIRANDA, M. I., POMARES-CALLEJÓN, M. Á. & RUIZ-FERNÁNDEZ, M. D. (2021) Primary school teachers' perspective of sexual education in Spain. *Healthcare*, Vol. 9. No. 3. 287. <https://doi.org/10.3390/healthcare9030287>
- PUSZTAI G. (2020) A reziliens szülővé válást támogató tényezők nyomában. *Kapocs*, Vol. 19. No. 2. pp. 51–64. <http://epa.oszk.hu/02900/02943/00084/pdf/> [Letöltve: 2023. 06. 04.]
- PUSZTAI G. & CSÓK C. (2022) Pedagógusok és iskolai segítő szakemberek nézetei a családi életre nevelés implementációjával és fejlesztésével kapcsolatban. *Kapocs*, Vol. 5. Nos 3–4. pp. 108–116.
- PUSZTAI G. & ENGLER Á. (2020) Értékkeremtő gyermeknevelés a családban és az oktatásban. *Kapocs*, Vol. 19. No. 2. pp. 5–12. <http://epa.oszk.hu/02900/02943/00084/pdf/> [Letöltve: 2023. 06. 04.]
- TÓTH O. (2018) A nők elleni párkapcsolati erőszak Magyarországon. *Socio.hu Társadalomtudományi Szemle*, Vol. 8. No. 4. pp. 1–28. <https://socio.hu/index.php/so/article/view/688> [Letöltve: 2023. 06. 04.]
- ULFERTS, H. (2020) *Why parenting matters for children in the 21st century. An evidence-based framework for understanding parenting and its impact on child development.* OECD Education Working Papers No. 222.
- VARANI-NORTON, E. (2014) 'It's good to teach them, but... they should also know when to apply it': Parents' views and attitudes towards Fiji's Family Life Education curriculum. *Sex Education*, Vol. 14. No. 6. pp. 692–706. <https://doi.org/10.1080/14681811.2014.934443>
- YILDIRIM, G. (2019) The views of pre-service primary school teachers regarding the concept of "basic life skills" of life science course. *Educational Policy Analysis and Strategic Research*, Vol. 14. No. 3. pp. 64–79. <https://doi.org/10.29329/epasr.2019.208.4>